

บรรณานุกรม

เอกสารกึ่งต้น

เอกสารต้นต้นที่ยังมิได้ตีพิมพ์

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.5 ศ.2/2 "ร่างกฎที่ 1 เรื่องพิทักษ์สำหรับการศึกษา
เป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ" ร.ศ.111.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.5 ศ.2/3 "ความเห็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เรื่องการ
จัดการศึกษา ร.ศ.117" 8 เมษายน - 24 กุมภาพันธ์ 2441.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.5 ศ.2/5 "ทูลเกล้าถวายความเห็นที่จะจัดการศึกษา
ให้เป็นประโยชน์แก่ชนทุกชั้นทุกชนิด". ใน "โครงการศึกษา." 21 มิถุนายน
ร.ศ.117-29 กันยายน ร.ศ.129.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.5 ศ.2/6 "แผนจัดการศึกษา" 31 กรกฎาคม
ร.ศ.117-17 กันยายน ร.ศ.127.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.5 กษ.10/1 "พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กราบบังคม
ทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องไต่สวนความรู้ในทางเพาะปลูก." 29 มิถุนายน ร.ศ.120.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.1/4 "รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศา-
ภิบาล". 24 ธันวาคม 2462.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.1/11 "แสดงศิลปการและหัตถกรรม". 1
ตุลาคม 2455-3 กรกฎาคม 2467.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.2/11 "ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรสามัญ
ศึกษา พ.ศ.2464." 2 พฤศจิกายน 2464.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.2/12 "ประมวลศึกษาภาค 1." 1 ตุลาคม
2465.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.4/2 "คำกราบบังคมทูลเรื่องตั้งโรงเรียนฝึกหัด
ครูของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี." 18 ตุลาคม 2459.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.4/5 "คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยา
ธรรมศักดิ์มนตรี ตอบข้อทักท้วงของเสนาบดีกระทรวงนครบาล." 19 สิงหาคม 2464.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.4/26 "ความเห็นเรื่องจัดการโรงเรียนกสิกรรม
ชั้นประถมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี." 3 มิถุนายน 2459.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.4/26 "เรื่องคิดจะจัดโรงเรียนกสิกรรม." 3
มิถุนายน-20 พฤศจิกายน 2459.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.10/13 "ทูลเกล้าถวายความเห็นที่จะจัดการ
ศึกษา ร.ศ.131. สำหรับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยคราวที่ 1. พ.ศ.2455.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.10/13 "ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ.131."
19 พฤศจิกายน 2456.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.10/17. "ประกาศตั้งรูปโครงการศึกษา"
18-20 ตุลาคม 2456.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.10/42 "แผนการศึกษาสำหรับชาติ." 17
พฤศจิกายน-28 พฤศจิกายน พ.ศ.2462.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ร.6 ศ.10/42 "วิธีดำเนินการตามโครงการศึกษา
ร.ศ.131." ใน "แผนการศึกษาสำหรับชาติ." 17-28 พฤศจิกายน พ.ศ.2462.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.2/84 "ระเบียบการหัตถกรรมและพาณิชยกรรม."
2 เมษายน 2454-16 เมษายน 2456.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.17/2 "รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรม." 18
ธันวาคม - 28 กุมภาพันธ์ 2455.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.17/2 "รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรม
พ.ศ.2455."
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.17/5 "รายงานการแสดงผลกรรม พ.ศ.2456."
2 ธันวาคม 2456-23 มิถุนายน 2457.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.17/8 "แสดงผลการหัตถกรรม." 28 ธันวาคม -
11 มีนาคม 2458.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.17/11 "การแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยกรรม
ประจำปี 2459." 16 สิงหาคม - 19 มีนาคม 2459.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.17/11. "การแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยกรรม.
ประจำปี 2463." 16 สิงหาคม - 19 มีนาคม 2469.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.40/11 "สำเนาบันทนาการตรวจราชการของ
เสนาบดีกระทรวงธรรมการที่อำเภอหนองจอก." 3 พฤษภาคม 2475.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.41/2 "พระดำรัสเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการ
ประชุมสนทนากับสมุหเทศาภิบาลฯ ที่สามัคยาจารย์สมาคม." 5 มีนาคม 2470.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.41/5 "พระดำรัสเสนาบดีกระทรวงธรรมการในที่
ประชุมสมุหเทศาภิบาลที่กระทรวงมหาดไทย." 20 พฤศจิกายน 2471.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.41/6 "ร่างพระโอวาทเสนาบดีกระทรวง
ธรรมการในที่ประชุมครู ณ สามัคยาจารย์สมาคม." 1 พฤษภาคม 2472.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.41/9 "พระดำรัสเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการ
เปิดอบรมครูครั้งที่ 4 ณ สามัคยาจารย์สมาคม." 2 พฤษภาคม 2475.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร ศธ.43/83 "จดหมายเสนาบดีกระทรวงธรรมการถึง
อำมาตย์ตรี พระยาเพชรปानी สมุหเทศาภิบาลฯ มณฑลพิษณุโลก." 3 มกราคม 2470.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร สบ.2.32/4 (14) "ประมวลศึกษาพิเศษภาค 2.
ระเบียบการสอบความรู้นักเรียนแผนกประถมศึกษา." 15 ธันวาคม 2465.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร สบ.2.32/4 "คำสั่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเรื่อง
แก้ไขเพิ่มเติมประมวลศึกษาพิเศษภาค 1." 14 พฤศจิกายน 2467.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร สบ.2.32/23 "บันทึกโครงการศึกษาของเสนาบดี
กระทรวงธรรมการ." 14 กุมภาพันธ์ 2473.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสาร สบ.5.2.2.1/8 "ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ"
ใน "การประชุมเบื้องต้นก่อนการสัมมนาเรื่องแผนการศึกษาชาติครั้งที่ 1."
(พ.ศ.2517)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารที่นับต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 5. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. สำนักนายกรัฐมนตรี. แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2520-2524. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี, 2520.

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529). กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ม.ป.ป.

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529.

คณะกรรมการจัดงานเฉลิมฉลองวชิราวุธราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

เอกสารเรื่องจัดการศึกษา. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.

นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ และธรรมรส โชติคุณชร. นโยบายทางการศึกษาของ 43 รัฐบาล เอกสารทางวิชาการฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทเอส เอ็ม เอ็ม, 2524.

ประมวลพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

ฝ่ายนโยบายและแผนการศึกษา 5, กองนโยบายและแผนการศึกษา. "นโยบายการศึกษาของ รัฐบาลคณะที่ 43-คณะที่ 48 และนโยบายในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6." (ยึดสำเนา)

ธรรมการ, กระทรวง. ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรชั้นประถมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร : โรงพิมพ์ช่างพิมพ์วัดสังเวช, 2480.

วสันต์ ธีรานุรักษ์. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 พร้อมด้วยคำถามคำตอบ กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ธีรานุสรณ์, ม.ป.ป.

วิชาการ, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. เนื้อหาสาระละเอียดงานเลือกกลุ่มการทำงานและพื้นฐาน อาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : สมพรการพิมพ์, 2523.

แผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพงานเลือกแขนงงานบ้าน-งานเกษตร ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528.

วิชาการ, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. แผนการสอนกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ งานเลือก
แขนงงานช่าง-งานอาชีพอื่น ๆ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528.

ศิลปากร, กรม. ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง. กรุงเทพมหานคร :
กรุงสยามการพิมพ์, 2520

ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2454.

____. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2491. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2491.

____. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2498. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2498.

____. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503. พิมพ์ครั้งที่สี่สิบสี่.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2518.

____. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503. พระนคร :

กรุงเทพการพิมพ์, 2503.

____. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์คุรุสภา, 2525.

เอกสารชั้นรอง

กฤษฎา สิ้นไชย. 200 ปีของการศึกษาไทย ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. วิวัฒนาการทางการศึกษานอกโรงเรียนของไทย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงาน. 100 ปีการประถมศึกษาเพื่อทวยราษฎร์.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527.

ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว. สี่แผ่นดิน. พระนคร : แพร่พิทยา, 2506.

จรรยา แสนจิตต์. "นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2441-2474."

วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มศว. ประสานมิตร, 2524.

จิตรกร ตั้งเกษมสุข. ความเป็นมาของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : บางกอกการพิมพ์,

2525.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. พัฒนาการเศรษฐกิจประเทศไทย. พระนคร : โรงพิมพ์วิทยากร, 2511.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : มป.ท. 2522.
- ดวงเดือน พิศาลบุตร. ประวัติการศึกษาไทย (ฉบับย่อ). กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์ท่าปากเจริญผล, 2520.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ความทรงจำ. พระนคร : แพร์พิทยา, 2514.
- ธนู แสงศักดิ์ และชูใจ ศรีรัตน์. รวมบทความอาชีวศึกษา. นครหลวงกรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิทยากร, 2517.
- ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. โคลงกลอนของครูเทพ. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเขมม, 2473.
- นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร. แนวคิดทางการศึกษาของบุคคลสำคัญของไทยในรอบสองร้อยปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ : พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตีรณสาร, 2526.
- แบ่งน้อย ติตติรานนท์. "เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. พระมหาธีรราชเจ้า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, 2515.
- พนัส หันนาคินทร์. การศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521.
- พรเพ็ญ อ้นตระกูล. "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468)." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.
- พูนพิศมัย ดิศกุล, ม.จ. หญิง. ชีวิตและงานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515.
- ภิรมย์ ศรีเพชร. "การเปรียบเทียบความต้องการและการปฏิบัติจริงในการฝึกปฏิบัติด้านการทำงานและพื้นฐานอาชีพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปทุมธานี." วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

- มนูญ ลาชโรจน์. "นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว."
วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มศว. ประสานมิตร, 2521.
- รอง คยามานนท์. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2495. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา,
2505.
- ลักขณา สมเชื้อ. "ปัญหาการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2
ในจังหวัดชลบุรี." วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- วนิดา สิทธิรณฤทธิ์. "การศึกษาของไทย." เอกสารประกอบการบรรยายวิชา ศษ.222.
นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522.
- วิชากร, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรประถมศึกษา สภานปัจจุบันและแนวโน้ม
ในอนาคต." เอกสารทางวิชาการ ประกอบการสัมมนาระดับชาติ เรื่องหลักสูตร
ประถมศึกษา 22-25 กรกฎาคม 2530. น.ป.ท.
- วิลาวัลย์ จรรย์ยานนท์. "กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ" เอกสารประกอบการบรรยาย.
(อัดสำเนา).
- วุฒิชัย มุลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย, 2516.
- _____. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
2529.
- _____. แนวความคิดทางการศึกษาไทย 2411-2475. กรุงเทพฯ : พันธุ์พิบูลย์ชัย, 2526.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 200 ปีของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2526.
- _____. อนุสรณ์สาส์น ศิลปหัตถกรรมนักเรียนครั้งที่ 20-พ.ศ. 2499. พระนคร :
โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์การ, 2499.
- ศึกษานิเทศก์, หน่วย. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
"แผนปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ." (อัดสำเนา).
- สมบูรณ์ พรธภาพ. ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์,
2524.
- สมภพ จันทร์ประภา. สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
อมรการพิมพ์, 2530.

สารัตถศึกษา, ภาควิชา. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "เอกสารประกอบการสอน
วิชา 411600 หลักและพื้นฐานการศึกษาไทย." (อัดสำเนา).

สุพัตรา ชุมเกต. การศึกษาไทย อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้ม. (มป.ล.)

อมรรตวรรษรักษ์, จมื่น. พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม

7. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513.

อรุณ เฉลิมธีรพันธ์. "ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูโรงเรียนประถมศึกษา ในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ เกี่ยวกับการจัดสอนงานเลือกกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ" วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

อัจฉรา ชิวพันธ์. รายงานการวิจัย : แนวคิดทางการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมาภัยคัมภีร์มนตรี.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

อาชีวศึกษา, กรม. 46 ปีกองของคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง,
2530.

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระมติ

ในการจัดการศึกษาของกุลบุตร

ของ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ทรงร่างถวาย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำเนา

ที่ 10/201

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ 2 มกราคม รัตนโกสินทรศก 124

ขอถวายพระพร

ด้วยพระราชทานพระราชหัตถเลขาที่ 12/1359 เรื่องพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์
ขอพระราชทานกระแสพระราชดำริในการศึกษา และมีพระราชดำริสดมภ์อาตมภาพนั้น อาตมภาพ
เห็นว่า การศึกษาเป็นสำคัญในชั่วปวงเดียว อาจทำความเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งข้างดี ทั้งข้างเสีย และ
ผลไม่ปรากฏทันที ต้องอาศัยความคาดเห็นเหตุการณ์ข้างหน้าที่ตั้ง ลำพังอาตมภาพเองก็ไม่สามารถ
ตลอด ไม่แน่ว่าใจในมติของตนถึงอย่างนั้น รัับพระราชทานเรียงถวายตามพระราชประสงค์ เพื่อ
เป็นทางทรงพระราชดำริ เลือกรสรพร้อมกันของท่านผู้อื่น

ในเบื้องต้น จากกล่าวถึงการศึกษาอันเป็นมาเดิมและจัดขึ้นใหม่อันเป็นไปในบัดนี้ตาม
ความเข้าใจก่อนเพื่อเป็นฐานะแห่งมติซึ่งได้กล่าวไว้ในลำดับ ในที่นี้ไม่ได้กล่าวจรรจนไปถึงหลัก
สูตร เพราะไม่มีความรู้ตลอด ด้วยห่างเหินกับราษฎรชาวบ้าน และในราชการก็ไม่สันตติ เข้าใจ
อยู่แต่ในฝ่ายวัดเท่านั้น ทั้งในชั้นนี้ ก็เป็นเวลาที่พึงดำริถึงโครงการให้ตกลงก่อน ประเภทแห่ง
ความรู้อันจะจัดเข้าในหลักสูตรและหนังสือที่จะเป็นแบบเรียน ก็ย่อมจะมีในลำดับกัน

การสมควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด.

ขอถวายพระพร

(เซ็น) กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

พระมติ

ในการจัดการศึกษาของกุลบุตร

การศึกษาของกุลบุตร ในสมัยก่อนแต่จัดการศึกษาโดยเค้ามามีเป็น 2 คือ สามัญ 1 พิเศษ 1

การศึกษาสามัญนั้น เรียนความรู้ที่เป็นสาธารณเป็นต้นว่า เขียน อ่าน คำนวณ กับหัตถ์กิริยา และอธยาศัยรู้จักผิดรู้จักชอบ ย่นกล่าวก็คือเรียนให้ เป็นคนที่พูดกันว่ารู้จักประสีประสา ซึ่งตรงกับคำอังกฤษว่ามีคอมมัน เสนส¹ เป็นผลสำคัญที่จะพึงได้ในขั้นนี้

สถานที่เรียน เป็นตามสำนัก ตั้งต้นแต่ในตระกูลของเด็ก ต่อมา บุตรราชฎาก็ฝากพระตามวัด เป็นพื้น บุตรผู้มีบรรดาศักดิ์ ฝากตามสำนักท่านผู้เป็นครูบ้าง หากครูมาสอนที่ถิ่นของตนบ้าง พระผู้รับฝากบุตรราชฎารตั้งอยู่เป็นหมู่ๆ ในวัดนั้นๆ วัดทั้งหลายจึงปรากฏเป็นที่ศึกษาของกุลบุตร ภาจะ เป็น เพราะเหตุนี้เข้าประกอบด้วยสักอย่างหนึ่ง วัดจึงมีตั้งแพร่หลายในตำบลที่คนตั้งอยู่ เป็นหมู่ตามความรู้ของครูผู้สอนและฝึกหัด แต่อย่างไรก็ยังคงจัดว่าเป็นศึกษาอยู่นั้นเอง

การศึกษาพิเศษนั้น เรียนความรู้เฉพาะอย่าง เป็นทางหาเลี้ยงชีพ หรือเป็นอุบายประกอบกิจ เป็นต้นว่า กลีกรรม พาณิชยกรรม หัตถกรรม ตลอดถึงหน้าที่ในราชการนั้นๆ กล่าวให้สั้นก็คือ เรียนให้รู้จักทำอะไรเป็น เป็นอย่างไร นี้ผลที่จะพึงต้องประสงค์ในขั้นนี้

สำนักที่เรียน อยู่ตามตระกูลเดิมของตนเป็นพื้น บุตรราชฎาก็หัดประกอบการทำนา ทำสวน ค้าขาย การฝีมือไปในตระกูล บุตรผู้มีบรรดาศักดิ์ก็หัดราชการในหน้าที่อันตระกูลของตนเคยทำมา การงานเหล่านี้เองเป็นทางสำหรับคนเหล่านั้น จะพึงประกอบสืบไปเมื่อหน้า ที่ฝากให้ศึกษาตามสำนักก็มีบ้าง แต่มักจะเป็นการงานซึ่งไม่เคยทำมาในตระกูล เช่น ส่งบุตรให้ไปอยู่เป็นลูกมือของแพทย์หรือนายช่าง ได้รับใช้ไป ก็เข้าใจโดยลำดับ จนอาจทำการนั้นได้เองตามลาฟัง ถึงผู้จะเข้ารับราชการก็เหมือนกัน เมื่อจะรับราชการในทางอื่นจากตระกูลเคยทำมา ผู้ใหญ่ก็ต้องฝากให้ทำในสำนักอื่น เช่น จะหัดในทางคดี ก็ต้องเข้าเป็นเสมียนในศาลเป็นต้นไป

¹ Common Sense.

ความรู้ที่จะพึงได้ในชั้นนี้ ย่อมเป็นเฉพาะอย่างทำางานส่วนตัว มีทรัพย์สินสมบัติ ตั้ง
 ถิ่นฐาน เลี้ยงครอบครัว เป็นข้าขอบขัณฑสีมา เป็นกำลังราชการแผ่นดิน โดยทางตรงบ้าง โดยทาง
 อ้อมบ้าง สืบมา

การสอบความรู้ นอกจากการแปลพระปริยัติธรรมของภิกษุสามเณร อันมีมาโดยพระราช
 ประเพณี ส่วนทรงบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอันไม่มีโดยตรง หลักสูตรแห่งการเล่าเรียนจึงไม่มี
 โดยตรงเหมือนกัน แต่อาจแลเห็นโดยทางอ้อมว่า ชั้นการศึกษาพิเศษ สิ่งที่เกิดขึ้นเองเป็นหลักสูตร
 ทำสิ่งนั้นเป็น ชื่อว่าเป็นอันไล่ได้ เช่น จะต้องการนางงานผู้ดูแลก่อสร้าง ก็คงจะต้องเลือกหาคนที่
 เข้าใจการเช่นนั้น ส่วนการศึกษาสามัญความรู้ที่ต้องใช้สำหรับตัว พอเหมาะแก่การศึกษาพิเศษ
 ต่างประเภทนั้นเองเป็นหลักสูตร รู้ได้เท่านั้นก็ชื่อว่าเป็นอันไล่ได้ เช่น การอ่านการเขียน เป็น
 ความรู้ที่ต้องการทั่วไป เมื่อท่านได้เขียนเป็น พอควรแก่ต้องการสำหรับใช้ หรือสำหรับศึกษาต่อไป
 ในประเภทแห่งการงานของตน ก็ชื่อว่าเป็นอันไล่ได้ การทำเป็นกับการไล่ได้ต่างกันอยู่ การทำเป็น
 เป็นอันใช้ได้ แต่ลาพังการไล่ได้ ไม่เชิงเป็นเช่นนั้น ต่างว่าแปลหนังสือได้ถึงเท่านั้นประโยค แต่
 จะมีความรู้คงแก่เรียนหรือไม่ต้องใครครวญอีกชั้นหนึ่ง การไล่ จึงเป็นแต่เพียงเครื่องกำหนดการทำ
 เป็น จะแน่หรือไม่สุดแล้วแต่ความเป็นไป แต่อย่างไรก็ยังมีอุปายสำหรับชวนชวยให้ได้ความรู้อยู่

การศึกษาที่กล่าวมานี้ มีน้อยทางที่จะได้รับความสอดคล้องบ้าง จะเรียกว่าไม่มีเลยก็
 เกือบได้ เป็นมาอย่างไร ก็เป็นไปอย่างนั้น ความรู้ความเข้าใจก็สิ้นลงๆ จนถึงหลุดหายไปเป็นที่
 สุด ความรู้บางอย่าง ที่เห็นได้ชัดว่า เราได้มาจากสำนักครูเดียวกับพวกชาวยุโรป แต่ฝ่ายของ
 เขาเจริญขึ้น ฝ่ายของเราเสื่อมลง ข้อนี้ก็น่าจะเป็นเพราะเหตุข้างต้นนั่นเอง นอกจากนี้ ก็ยังมี
 เหตุจำเป็นอยู่อีก ความต้องการความรู้เช่นใดน้อยลง ความรู้เช่นนั้นก็จำต้องเสื่อมลงอยู่เอง

เมื่อบ้านเมืองมีฐานะเกี่ยวกับต่างประเทศมากขึ้นความต้องการคนมีความรู้ความสามารถ
 ก็ยิ่งขึ้นตามกันที่สุดแต่ชั้นชั้นราษฎร เมื่อค่าของค่าแรงแพงขึ้น ก็ยังจำต้องการผลแห่งการงานของ
 ตนให้สูงขึ้นเหมือนกัน เข้าใจว่าเพราะเหตุนี้เองจึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งทั้งบำรุงการศึกษาขึ้น
 เป็นหน้าที่ในราชการอย่างหนึ่ง ซึ่งกรมศึกษาได้ดูแลอยู่

ในชั้นต้น ได้จับบำรุงวิชาหนังสือขึ้นก่อน เพราะเป็นความรู้ซึ่งต้องการใช้มาก และตั้ง
 การสอบไล่ด้วยเป็นธรรมเนียมของการสอบไล่ในชั้นต้นๆ ที่คนยังจับทวงทมิได้ ก็ยังต้องเรียนจริงๆ
 จึงจะไล่ได้ คนผู้ไล่ได้ในชั้นนั้น ก็ย่อมจะมีความรู้ใช้การได้ ทั้งในราชการก็ยังคงต้องการคนรู้แต่
 เพียงวิชาหนังสือเท่านั้นอยู่มาก คนผู้ไล่ได้ในชั้นนั้น ก็ได้เข้ารับราชการได้ประโยชน์แก่แผ่นดิน
 สมหมาย ทั้งเป็นโอกาสตั้งตนขึ้นได้ด้วย ข้อนี้เป็นเหตุให้คนทั้งหลายนิยมในการเรียนหนังสือมากขึ้น

และตั้งใจจะเอาความรู้หนังสือเป็นการงาน เมื่อกาลล่วงไป การไล่ก็แลเห็นท่วงทีเข้า ก็มีเค้าเงื่อนที่จะลัดเรียนให้ได้โดยเร็ว ด้วยไม่พักต้องเรียนมากเข้าเวลา ก็มีผู้ไล่ได้มากขึ้น ที่ความรู้ไม่คงแก่เรียน¹ ก็น่าจะมีโดยไม่สงสัย เมื่อคนรู้หนังสือมีดาษดื่น โอกาสที่จะขึ้นในราชการก็แคบเข้าทุกที เมื่อเป็นเช่นนี้ คนผู้ไม่ได้ชื่อน่าจะต้องหันไปหาการงานเดิมของตระกูล แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะเหตุว่า บากหน้ามาทางหนังสือแล้วก็หาได้สนใจในการงานนั้นไว้ไม่ จึงพาให้แลเห็นสิ้นเฉพาะในการที่ตนถนัด จึงบากบั่นไปในทางหนังสือนั่นเอง ที่สุดเป็นแต่เพียงเสมียนคัดลอกได้ผลน้อยๆ พอเป็นเครื่องเยียววิชาชีวิตให้เป็นไปได้ ก็มีโดยมาก

เหตุตั้งนั้น การศึกษาวิชาหนังสือในชั้นนี้ ของพวกบุตรราษฎร ไม่เป็นอันโยงกับการศึกษาพิเศษสำหรับการทำงานเดิมของตระกูล กลับเป็นเครื่องเปลี่ยนพื้นเพไปในทางใหม่ จะเป็นเพราะเหตุนี้หรือเพราะเหตุอื่นเข้าประกอบด้วย การงานที่เป็นของไทยย่อมตกไปเป็นของชาวต่างประเทศ เป็นต้นว่าพวกจีน การช่างเกือบจะทั้งนั้น การค้าขายก็โดยมาก ยังอยู่แต่การเพาะปลูก แต่อย่างนั้น บัดนี้ยังแลเห็นจีนตั้งทำนาหรือแปลงนาเป็นไร่ เป็นเรือกม็รายา อยู่บ้างแล้ว โรงเรียนตั้งออกไปถึงไหน ความเปลี่ยนแปลงของคนก็มีไปถึงนั้น ในเมืองใกล้เคียง บุตรชานาเรียนหนังสือแล้วทำการเสมียนก็มี แลเห็นชัดว่า เมื่อล่วงมารดาบิดาแล้วคนนั้นคงไม่ทำนาต่อไป ถ้านาเป็นของตระกูลเอง ก็น่าจะขายเสีย ในไม่ช้า ตระกูลผู้เป็นเจ้าของที่ดินเช่นนั้น ก็จะไม่มียะไรเป็นหลักทรัพย์ กลับจะต้องหาเลี้ยงชีพด้วยกำลังแรง

เทียบดูผลแห่งการเปลี่ยนพื้นเพราษฎร ผู้ทำการงานตามตระกูลที่เป็นพลเรือน ก็มีที่ดินมีเหย้าเรือนมีเครื่องมือและพาหนะตามสมควร มีทรัพย์ไม่มากก็พอจับจ่าย ผู้บากหน้าหางานในการหนังสือ ได้ผลยิ่งกว่านั้นก็เป็นที่ไม่ต้องกล่าวถึง ฝ่ายผู้ทำการเสมียน ยากที่จะตั้งต้นได้เพียงนั้น ที่หาได้น้อยกว่าพวกกุลิ ก็มีดมาไป

ข้อที่การศึกษาสามัญที่จัดขึ้นใหม่ เป็นอันโยงกับการศึกษาพิเศษของราษฎรพื้นเมือง กลับเป็นเครื่องเปลี่ยนพื้นเพของเขา เพื่อความเป็นผู้ไม่มีหลักทรัพย์จะขึ้นสมควรถือจะได้รับความด่าเป็นอย่างมาก

ความรู้เป็นหลักสูตรซึ่งเพิ่มขึ้นโดยลำดับ ยังไม่ได้จับหลัก กล่าวคือ มุ่งจะให้คนเป็นเช่นไร หรือจะให้เข้ากันได้กับศึกษาพิเศษชนิดใด จึงยังแลเห็นกวัดแกว่งอยู่

* ต้นฉบับเป็น "ที่ความรู้ไม่คงก็เรียน..."

การจัดตั้งโรงเรียนตามวัด และให้เรียนได้เปล่าที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า ฟรีเอดูเคชัน¹ เป็นเหตุให้ผู้ปกครองเด็กไม่พาพานที่จะสอน ส่งเข้าโรงเรียนเสียก็แล้วกัน ครั้นเมื่อเพิ่มหลักสูตรสูงขึ้นด้วยจนถึงในบัดนี้ เป็นอันพันความรู้ความสามารถของพระ จะสอนได้โดย เฉพาะสำนัก และการให้เรียนได้เปล่านั้น เป็นทางให้กุลบุตรหมายสูงกว่าพื้นเดิมของตนด้วย

เทียบดูผล การตั้งโรงเรียนเป็นระเบียบดี และเรียนได้ความรู้สูง แต่ต้องจ่ายเงิน แผ่นดินมาก ทั้งตั้งไปไม่ได้ทั่วพระราชอาณาจักรด้วย พระผู้เคยสอนเป็นกำลังแห่งแผ่นดินอยู่ ก็เป็นอันทำอะไรไม่ได้ ฝ่ายการเรียนที่พระสอนความรู้ต่ำ และระเบียบไม่สม่ำเสมอ แต่ไม่ต้องจ่ายเงิน แผ่นดินนัก เหตุว่าพระผู้เป็นครูกับเด็กผู้เรียน ต่างได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย พระก็ได้ใช้เด็ก ทั้งได้กว้างขวางออกไปในตระกูลของเด็ก ส่วนเด็กก็ได้พึ่งพาอาศัยพระ และได้ความรู้จากพระ และยังประโยชน์สำคัญคือ บางคนมีบุตรหลายคน หรือยังเล็กจะเป็นกังวลในการงาน ได้ฝากพระให้ช่วยเลี้ยง เป็นแต่ข้อนี้ไม่ทั่วถึงเด็กหญิง เรื่องนี้ก็มีทางแลกได้แลกเสียกันอยู่ ส่วนการเรียนได้เปล่านั้น เปิดทางให้คนชั้นต่ำขึ้นได้ แต่พาให้คนมุ่งหมายเกินกว่าพื้นเดิม เมื่อไม่สำเร็จก็กลับโทษมไปกว่าพื้นเดิม เทียบส่วนความสำเร็จต้องมีน้อยโดยธรรมดา ข้อเหล่านี้ ควรจะได้รับความดำริ

เมื่อรับราชการเจริญขึ้น คนรู้แต่เพียงวิชาหนังสือเท่านั้นยังใช้ไม่ได้ดี เจ้าหน้าที่ในกระทรวงและกรมนั้นๆ ก็จัดสรรฝึกหัดคนขึ้นรับราชการในหน้าที่ของตนนี้เป็นศึกษาพิเศษสำหรับราชการ กรมศึกษาเองก็มีโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์โดยท่านองเดียวกัน และเจ้าหน้าที่ทั้งหลายก็ยังคงคิดจะให้การนั้นเจริญขึ้น ได้ส่งนักเรียนออกไปศึกษา ณ ต่างประเทศเป็นคราวๆ ผู้ศึกษาในชั้นนี้ออกมาก็ได้รับราชการทีเดียว นับว่าศึกษาพิเศษชั้นนี้ โยงกันด้วยดีกับการงาน

การที่จัดนั้น ก็ถูกทางราชการเดิม แต่กว้างขวางออกไปตามสมัย เป็นกำลังแห่งราชการในเวลา นี้ แต่จะทันความต้องการของบ้านเมืองหรือยังนั้น เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ซึ่งยังไม่ถึงคราว

กระทรวงและกรมเหล่านี้ เมื่อจะรับคนเข้าเป็นนักเรียน ย่อมสอบความรู้เป็นปากประคอง สำหรับเลือกรับคนเข้า ที่เลือกในภาษาอังกฤษว่า เอนแทรนซ์ เอกซามิเนชัน² ก่อนก็มี ศึกษา

¹ Free education.
² Entrance examination.

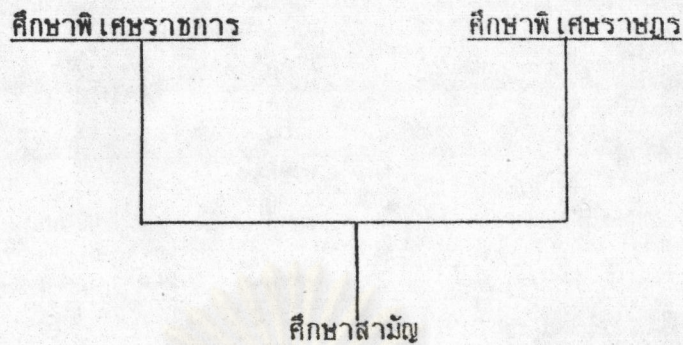
สามัญที่กรมศึกษาจัดयोगได้กับชั้นนี้ก็มิหลายแห่ง ด้วยเจ้าหน้าที่ยอมให้เทียบชั้น และส่งนักเรียนเข้าไปเรียนได้ แต่นักเรียนที่ส่งไปนั้น เจ้าหน้าที่ทั้งหลายต้องการจริง ๆ หรือเป็นแต่ยอมรับ-หาทราบชัดไม่ ตามคำพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ยังเป็นแห่งๆ แต่ที่ต้องการจริง ๆ ก็มีหลายแห่ง ถ้าเจ้าหน้าที่ต้องการจริง ๆ ก็นับว่า योगกันติด เป็นทางจะด่าริให้เข้ากันสนิททีเดียว

การสอบความรู้ ชั้นศึกษาสามัญ จัดว่าเป็น 2 สอบเพื่อขึ้นชั้นในโรงเรียนของกรมศึกษาเอง 1 สอบเพื่อส่งเข้าเรียนศึกษาพิเศษในที่อื่น 1 การสอบนี้แต่เดิมรวมในที่เดียวกัน ในบัดนี้ ชั้นต่ำๆ แบ่งสอบตามแขวงทั้งหลาย การสอบความรู้ของนักเรียนมากโรงเรียนด้วยกัน ดังได้เคยสังเกตมา หาเหมือนเฉพาะโรงเรียน เจ้าหน้าที่ยุ่สอบไม่รู้จักตัวนักเรียน ไม่ต้องกล่าวถึงจะรู้จักความรู้ของเขา ที่สุดจะเปลี่ยนผู้อื่นเข้าแทนก็แทนได้ และการสอบความรู้ ย่อมมีเค้าเงื่อนสำหรับลัดที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า key¹ ไม่ต้องศึกษาทั่วถึงก็อาจไล่ได้ นักเรียนที่ไล่ได้ด้วยกระบวนการนี้ จึงมีความรู้อ่อนและไม่คงแก่เรียน จะดัดแปลงหลักสูตรในการไล่ก็ได้เข้า จำต้องรอเวลาให้โรงเรียนทั้งหลาย ได้สอบกันเป็นก่อน การให้ประกาศนียบัตรในชั้นนี้ ที่แยกเป็นอย่างๆ แม้เป็นอุบายจงใจนักเรียนก็จริง แต่ทำให้นักเรียนผู้เขลาแม้เมื่อถือตัวว่ามีความรู้ ทั้งพาให้ผู้ใหญ่ของนักเรียนเข้าใจผิด นักเรียนชนิดนี้ บางคนที่เคยพบแล้ว เมื่อเข้าหัดทำการ อยู่ข้างจะทะนง ผู้หัดอดมานานจะได้เป็นอันมาก หัดยากกว่าผู้ที่ไล่ไม่ได้ ที่เข้าใจตนเองว่าไม่รู้อะไร

การสอบความรู้ ชั้นศึกษาพิเศษที่กระทรวงและกรมทั้งหลายจัดอยู่นั้น ขึ้นต้นๆ สำหรับเลือกรับคนเข้าบ้าง สำหรับเลื่อนชั้นบ้าง ชั้นสุดสำหรับเข้ารับราชการ การสอบก็เฉพาะนักเรียนในชั้นนั้น เจ้าหน้าที่ตรวจตราทั่วถึง นักเรียนผู้ไล่ได้ในที่สุด จึงเข้ารับราชการได้ ถึงจะให้ประกาศนียบัตรก็ควร

การศึกษาแต่เดิมมาจนกาลทุกวันนี้ เข้าใจว่าเป็นไปเช่นนี้ ถ้าความเข้าใจไม่ผิดรูปแห่งการศึกษาที่เป็นไปอยู่บัดนี้ก็มิแผนดังนี้

¹ Key.

การที่จัดนั้น ก็มีแผน เป็นแต่เมื่อจัดการสอนหนังสือเจริญขึ้น ได้คนพอใช้ในระดับนั้นแล้ว ควรจะหาอุบายห้ามกั้นอย่างไร อย่าให้คนทิ้งการอื่นเสียและพากันทุ่มเทเข้ามาในการนี้ ได้ดังนี้ จึงจะดี แต่ข้อนี้ไม่ได้ทำ การล่วงมานานจนศึกษาสามัญกับศึกษาพิเศษของราษฎรยังไม่ถึงกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้เชื่อถือในการศึกษาสามัญ ก็ต้องเปลี่ยนพื้นเพของตระกูลโดยมากด้วยกัน ตั้งตัวไม่ได้ หลักทรัพย์ที่ควรจะได้ทางตระกูลก็เป็นอันสูญ ฝ่ายผู้นิยมในการงานเดิมของตระกูล ก็ไม่นิยมในการศึกษาชั้นนี้ เป็นอันยังฝักคนจำนวนนี้ให้รู้จักอะไรๆ ดีขึ้นยังไม่ได้ เมื่อคนยังไม่ค่อยรู้จักอะไร ความคิดอ่านทำอะไรดีขึ้นในการงานของตน ก็ไม่เจริญกว่า เคยทำมาอย่างไร ก็ทำไปอย่างนั้นเอง แต่อย่างไรก็ดี คนจำพวกนี้ ก็ยังเป็นราษฎรมิถุมีลาเนาเป็นหลักทรัพย์เป็นกำลังแห่งแผ่นดินอยู่ในเวลานี้ แม้กรมศึกษาแลเห็นเหตุนี้แล้วก็จริง แต่ก็ยังไม่มียุบายแก้ เพราะคนที่เข้าเรียนแล้ว มีแต่ไม่คิดกลับถิ่นเดิม และพากันไปทางอื่น ข้อนี้นอกจากเปลี่ยนพื้นเพ ยังจะสอนให้รู้จักรักถิ่นฐานบ้านเมืองของชาติตระกูลยากด้วย ข้อข้อนี้เป็นกำลังใหญ่ของชาติ ที่จะพึงหวังอยู่ แม้การศึกษาที่มี ข้อข้อนี้เป็นที่มุ่งหมายอยู่ด้วยอย่างหนึ่ง

อีกทางหนึ่ง การที่จัดนั้น พอโยงกันได้กับศึกษาพิเศษสำหรับราชการ ก็นับว่าถูกต้องทาง เป็นแต่ควรดำริให้เข้ากันได้สนิท และคอยสอดส่องผ่อนผันเลือกกลั่นนักเรียนผู้ฉลาดและมีกำลังทรัพย์รับคนแต่พอสำรองราชการ เหลือจากนั้นก็หาอุบายเดียวกันให้กลับไปศึกษาและประกอบการงานของตระกูลตามพื้นเพ

ถ้าความเห็นนี้ไม่ผิด การคิดวางแผนทางการศึกษา ก็น่าจะเป็นดังต่อไปนี้

คำว่าศึกษา หมายความว่าความกว้าง ไม่เฉพาะแต่เรื่องหนังสือ เรียนให้รู้จักอะไรๆ เช่น รู้จักผิดรู้จักชอบหัดทำอะไรเป็น เช่น ปรงเครื่องเรือนเป็น จัดว่าศึกษาทั้งนั้น เป็นแต่มียังมี หย่อนอยู่นั้น

การศึกษาควรจัดให้สมแก่ความต้องการของบ้านเมือง แม้ความรู้จะสูง หรือแม้เป็นประโยชน์ในประเทศอื่น แต่ที่นี้ยังไม่ต้องการเลย หรือยังไม่แลเห็นว่าจะต้องการเมื่อไร ก็ยังไม่จำเป็นจะจัด ถ้าบ้านเมืองต้องการคนมีความรู้อย่างใด ก็จำขนขวายจัดขึ้น เช่นนี้ การศึกษาจึงจะดำเนินตามกฎแห่งวิชาประหัตถ์ทรัพย์ในข้อว่า ความต้องการกับความจัดทำ ต้องพอดีกัน ผลจึงจะสำเร็จ ไม่เช่นนั้น ความเหลือเปล่าหรือความขาดแคลนก็จำต้องมี

และบ้านเมืองย่อมต้องการคนมีความรู้ความสามารถ รู้จะรับราชการในฝ่ายปกครอง และต้องการจะบำรุงราษฎรให้มั่งคั่ง จะได้เป็นกำลังแห่งแผ่นดิน

โดยนัยนี้ ก็ต้องมีศึกษาพิเศษเป็น 2 ทาง สำหรับฝึกหัดคนรับราชการ 1 สำหรับฝึกหัดคนประกอบการงานเครื่องเลี้ยงชีพ 1 อย่างต้นเจ้าหน้าที่ในกระทรวงและกรมนั้นา จัดขึ้นหลายแห่งแล้ว และคงจะมีขึ้นอีกเห็นว่าถูกทางอยู่แล้ว อย่างหลัง ราษฎรฝึกหัดกันเองตามตระกูล มีแต่จะร่อยหรอลงไปทุกที ยังไม่ปรากฏว่ามีใครจัดทำนุบำรุง ถึงยังไม่ได้จัด เป็นแต่คิดรักษาไว้ก็ยังดี

ศึกษาพิเศษนี้ คนผู้ฝึกหัดรู้จักประสีประสาก่อน ย่อมสำคัญได้ง่าย เพราะเหตุนี้ ความต้องการศึกษาสามัญก็มีขึ้นในลำดับ

วิธีจัด ก็ต้องคิดให้โยงกันได้กับศึกษาพิเศษ 2 อย่างนั้น จึงจะสมความต้องการในเวลา นี้ ศึกษาพิเศษของราษฎรยังไม่ได้จัด ราษฎรต้องการความรู้สามัญสำหรับใช้ส่วนตัวมากกว่า ส่วนฐานะ แม้ถึงการงานเล่าก็ไม่พิศดาร ยังไม่ต้องการความรู้สามัญอย่างสูง ฝ่ายราชการมีแต่จะพิศดารออกทุกที ต้องการความรู้สามัญอย่างสูง

โดยนัยนี้ ความรู้สามัญนับเป็น 2 ชั้นต่ำ สำหรับราษฎร 1 ชั้นสูง สำหรับราชการ 1 จะจัดความรู้อะไร เข้าในหลักสูตรบ้าง ชั้นสูง ควรกำหนดให้เข้าศึกษาพิเศษสำหรับราชการได้ ตามที่โยงกันเข้าได้แล้ว ราชการต่างหน้าที่ ย่อมมีความต้องการต่าง เพราะเหตุนี้ ศึกษาสามัญชั้นสูง คงต้องแยกชั้นแยกสาขาออกไปอีกตามสมควร ชั้นต่ำสำหรับราษฎรนั้น สุดแล้วแต่แผ่นดินจะประสงค์ให้ราษฎรเป็นคนเช่นไร แต่น่าจะต้องให้เป็นไปโดยอนุโลมแก่ถิ่นฐาน ที่ยิ่งก็เพียงประสานเข้ากันได้กับชั้นสูง เมื่อความต้องการความรู้สามัญของราษฎรทวีขึ้น จึงค่อยจัดขึ้น และบันทอนกับชั้นสูง

ใครจะเป็นผู้สอน ชั้นต่ำสำหรับราษฎร จำจะต้องมุ่งหมายให้แพร่หลายทั่วกันไป จะตั้งโรงเรียนหลวงก็ไม่ไหวอยู่เอง สมควรจะอุดหนุนวิธีเดิม คือฝากพระสอนตามสำนัก สุดแต่จะสอนกันได้เพียงไร ในการจะขยายความรู้ของพระผู้จะสอน ก็คิดปลูกความรู้ที่นั่นลงในวัดก่อนแต่จะจัด

การศึกษา ใครอยากเรียนเลข ก็เที่ยวขอเรียนได้ในวัดนี้เอง เป็นแต่กรมศึกษาจัดทำแบบเรียน และพิมพ์เอง หรือให้มีผู้รับพิมพ์ไว้จำหน่ายตามร้านฯให้ซื้อได้สะดวก เท่านั้นก็ได้ก็เป็นดี แต่ต้องระวังอย่าให้สูงเกินไปพระจะสอนได้

ชั้นสูง เกินความรู้ของพระ สมควรจะต้องโรงเรียนจัดครูให้สอน ตามวิธีอันเป็นไปอยู่ใน บัดนี้ โรงเรียนนี้ควรมีจำกัดสมแก่ความต้องการ

ทำอย่างไรจะกันคนไม่ให้ท่วม เทกกันเข้าหาทางหนังสืออย่างเดี๋ยว ข้อนี้เห็นว่าต้องจำกัด การเรียนได้ เปล่าที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า ฟรีเอดูเคชัน¹ ใที่น้อยลง เป็นธรรมชาติของคน เห็น ทางจะขึ้นได้ก็จำปรารถนา ในเวลานี้ เด็กวัดกำลังนิยมเป็นทหาร แต่มุ่งเป็นนายทุกคน ไม่มีใใครพอ ใจเป็นพลเลย แต่กรมทหารบกก็จัดการกวัดขันเข้าทุกชั้น จนจะ เข้าได้ยาก ศึกษาสามัญชั้นสูงควร จะตามอย่าง น่าจะมีจำกัดด้วยอายุ ด้วยทรัพย์โดยตรงคือ เสียค่าเรียน โดยอ้อมคือต้องเสีย ค่าใสหุ่ยของตนเอง หรือแม้ด้วยอื่นฯ อย่างเดี๋ยวหรือหลายอย่างความรู้ชนิดใปลุกยังไม่ขึ้น ก็ผ่อน ปรนเอาใจนักเรียนเฉพาะชนิดนั้น ความรู้หนังสือ ในสถานที่ปลุกขึ้นแล้ว เช่น ในกรุงเทพฯ กวต ขันเข้า ก็ดูเหมือนจะได้ ควรแนะนำพระผู้เป็นคณาจารย์ใหญ่ ใให้ใเข้าใผลที่มุ่งหมายแห่งการศึกษา หาไม่ พระ เองจะชักนำใให้นิยมอยู่แต่ใในทางหนังสือ

เมื่อศึกษาสามัญเป็นแต่ขั้นต้น อันจะโยงกับศึกษาพิเศษอีกต่อหนึ่ง ควรกำหนดใให้มีเวลา เสร็จแต่นักเรียนยังมีอายุพอประมาณ จะได้มีโอกาสศึกษาต่อไป

การสอบความรู้ศึกษาสามัญ เห็นควรจัดสำหรับเข้าเรียนสูงขึ้นใไปกว่า ที่เรียกในภาษา อังกฤษว่า เอนแทรนซ์เอกซามิเนชันเพียงเท่านั้น ตัวอย่าง ต่างว่านักเรียนมุ่งหมายจะรับราชการ แต่แรกยังเรียนอยู่ในสำนักพระ พระก็ฝึกซ้อมแล้ว ส่งใใส่ใในโรงเรียนชั้นสูงที่กรมศึกษาจัด (ที่เป็นโรงเรียนสอนความรู้ติดต่อกับชั้นต่ำของพระ เช่นที่เรียกใในบัดนี้ว่า ประถมศึกษา) ถ้าใใส่ได้ ตามกำหนด เจ้าหน้าที่ก็รับใให้เข้าเรียนใในกระทรวงหรือใในกรมที่มุ่งหมายใเดียว (ถ้ามีโรงเรียน ศึกษาสามัญชั้นสูงหลายชั้น ก็ต้องใใส่ใเพื่อเรียนใในชั้นสูงขึ้นไป กว่าจะถึงระยะที่ส่งไปศึกษาพิเศษ) เมื่อใใส่ความรู้ที่เป็นปากประตู (เอนแทรนซ์เอกซามิเนชัน) ของศึกษาพิเศษได้แล้วก็เข้าเรียนในั้น เมื่อใใส่ศึกษาพิเศษนั้นได้ ก็อกรับราชการได้ จะได้รับประกาศนียบัตรใในชั้นนี้ก็ควรจัดตั้งนี้ เพียน กับใในทุกวันนี้ วิชาใในทุกวันนี้ เจ้าหน้าที่แห่งโรงเรียนจัดการใใส่เองเพื่อใให้ผู้อื่นนับถือ ได้ความรู้พอ

¹ Free education.

ประสงค์ของเขาก็ดีอยู่ ไม่เช่นนั้น ก็ถูกบ่นว่านักเรียนมีความรู้อ่อน ทาอะไรไม่ได้ วิธีใหม่เจ้าหน้าที่
ตระเตรียมมาให้ผู้อื่นสอบไล่ เขาไล่ได้เอง เขาต้องเห็นว่าใช้ได้ และการไล่ชั้นสามัญให้เป็น
เฉพาะแห่ง อย่าให้รวมกันไล่เหมือนก่อน จะเข้าโรงเรียนนั้นไล่

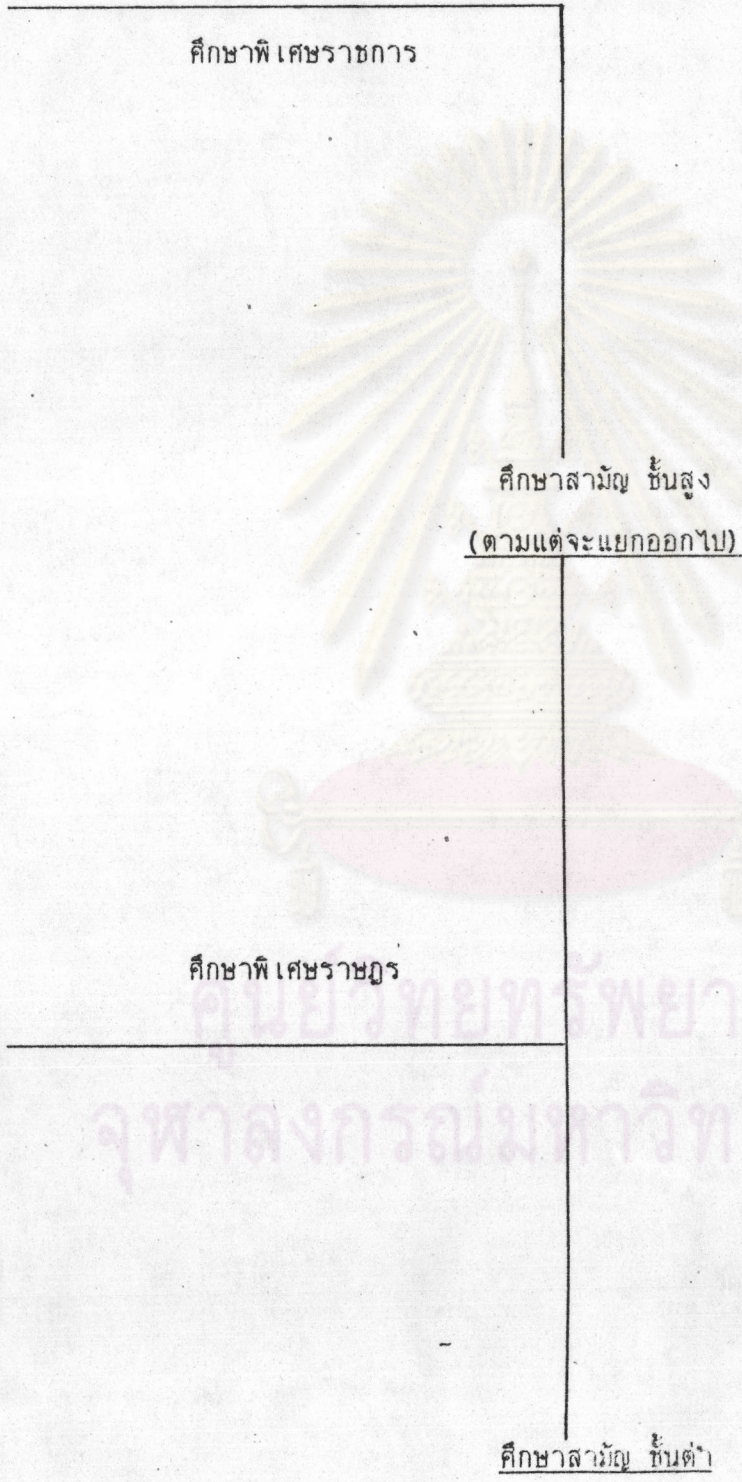
ฝ่ายผู้จะออกสำนักพระ ไปศึกษาการงานของตระกูล ถ้าเป็นคนดี พระผู้เป็นครูจะให้แต่
เพียงหนังสือคู่มือ (เซอติพิเกต) ¹ ไปถึงผู้ใหญ่ของเด็กกว่า เด็กคนนั้น มีความรู้เช่นนั้น ประพฤติ
ดีอย่างนั้น เท่านี้ก็พอจะไล่ก่อนก็ตามไม่ไล่ก็ตาม แต่การที่ไล่ให้พอใจครูก่อนจึงให้ ย่อมจะมีผล
ได้ เคยสังเกตในการสอบความรู้พระ เณรบวชใหม่ ผู้บวชแม้จะเป็นคนเคยการเคยงานมาแล้ว ก็ยัง
ปรารถนา อาสาเองด้วยไม่ต้องกะเกณฑ์อีกอย่างหนึ่ง ก่อนแต่จะส่งพระ เณรวัดนี้ เข้าแปล
พระปริยัติธรรม ได้ไล่ทดลองดูเสียก่อน ไล่ที่นี้ได้จึงส่งตกไม่ส่ง นักเรียนก็เอาใจใส่ เข้าแปลจึง
ไม่ค่อยมีตก การให้หนังสือคู่มือนี้ จะเป็นเครื่องให้เด็กตั้งใจเรียนและประพฤติดี รู้จักรักษาชื่อเสียง
ไปในภายหน้า ดีกว่าให้ประกาศนียบัตรที่ใช้การอะไรไม่ได้ นักเรียนในโรงเรียนอื่น ที่จะไม่เรียน
สูงขึ้นไป เจ้าหน้าที่จะให้หนังสือเช่นนี้ เมื่อออกจากโรงเรียนก็ควร

เมื่อจัดตั้งและบำรุงศึกษาพิเศษสำหรับราษฎรขึ้นและสมควรจะมีการสอบความรู้ เป็นปาก
ประตุ จึงค่อยคิดต่อไป

การสอบความรู้ศึกษาพิเศษสำหรับราชการ นักเรียนผู้ไล่ได้ก็ได้รับราชการ นับว่าใช้ได้
ไม่มีปัญหาซึ่งจะควรกล่าวในที่นี้

¹ Certificate.

วิธีดัดแปลงการศึกษาโดยนัยนี้ วางแผนลงก็จะปรากฏเป็น เช่นนี้:-

ที่ 14/1473

พระที่นั่งวิมานเมฆ

38

วันที่ 13 มกราคม รัตนโกสินทรศก 124

กราบทูลกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ได้รับลายพระหัตถ์ที่ 10/201 ลงวันที่ 2 มกราคม ทรงอธิบาย เรื่องการศึกษา ซึ่งพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ คิดจะจัดต่อไปได้ทรงร่างโครงการที่จะจัดส่งมาให้เลือกนั้นหม่อมฉันได้ตรวจดูตลอดแล้ว เห็นว่าเป็นความคิดที่ได้ทรงตรึกตรองเป็นอันมาก เป็นทางที่ควรจะดำริ จะได้ส่งไปยังกรมศึกษาสำหรับประกอบแก่การที่จะคิดเรื่องการเล่าเรียนสืบไป

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สยามมินทร

ศูนย์วิทยพัธพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

นายมณฑล เจริญฤทธิ์ สำเร็จการศึกษาวิชาเอกบริหารการศึกษา สาขาศึกษาศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เมื่อ พ.ศ. 2526 เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2529 ปัจจุบันดำรง
ตำแหน่งอาจารย์ 2 ระดับ 5 โรงเรียนบ้านคลองไคร อำเภอกลองท่อม จังหวัดกระบี่

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย